

PRATARMĖ

Šių metų balandžio 10-ąją pirmąkart žmonijos istorijoje buvo publikuota *juodosios skylės* (arba *juodosios bedugnės*) nuotrauka, padaryta „Event Horizon“ teleskopu. Tarsi per nesufokusuotą kameros objektyvą matomas vaizdas – masyvio juodosios bedugnės, esančios galaktikos „M87“ centre, šešėlis (tamsus apskritimas), apsuptas labai greitai judančios dujų masės. Sheperdas Doelemanas (*Sheperd Doeleman*), „Event Horizon Telescope“ projekto direktorius ir Harvardo universiteto vyr. tyrėjas, sako, kad juodosios skylės yra patys paslaptiniausi Visatos dariniai¹. Iš tikrųjų, nuostabu, kad visas pasaulis „eina iš proto“ dėl pirmo viešai publikuoto *juodosios skylės* atvaizdo. Tačiau būtent tokiais akimirkomis ypač norisi atkreipti dėmesį, jog mūsų nedidelėje Žemės planetoje vis dar yra tiek daug neišsemtų – paslaptinių, vertingų, tyrinėtinių – dalykų. Čia pat mūsų akyse kasdien veriasi ištisi žmogaus sąmonės pasauliai, tartum savotiškos paralelinės realybės. Klausimas yra kitas – ar mes juos norime matyti, „nufotografuoti“, o svarbiausia – pripažinti jų vertę? Prisimenant gerai žinomo astronomo, mokslo populiarintojo Karlo Saganą (*Carl Sagan*) žodžius, pažymėtina, kad ne kas kitas, o mes patys „<...> esame būdas kosmosui save pažinti“ (*We are a way for the cosmos to know itself*)².

Na, o kol žmogaus siekis kolonizuoti Visatos platybes vis dar tebėra nepasiekiami svajonė, siūlau „nusileisti ant žemės“ ir susipažinti su žurnalo *Res Humanitariae* 25-uoju numeriu. Jame publikuojami naujaisi lietuvių ir užsienio šalių humanitarinių mokslų atstovų tyrimai, skirti šiuolaikinio folkloro, muzikologijos ir kalbotyros problemoms nagrinėti.

Net penkios publikacijos skirtos šiuolaikiniam folklorui. Straipsnių rinktinė yra pradedama Brigitos Jurlovaitės ir Giedrės Barkauskaitės publikacija, kurioje aptariami Norvegijos ir Švedijos vaizdiniai internetiniuose *memuose*, surinktuose 2017 m. sausio – 2018 m. balandžio mėnesiais *Facebook* socialiniame tinkle (iš viso 149 *memai*). Pasak tyrimo autorių, atlikta analizė padeda geriau suprasti minėtų kaimyninių šalių santykius, visuomenės požiūrį į save ir į kaimyninę šalį. Viktorija Matuzonytė ir Laima Anglickienė atveria duris į šiuolaikinio Lietuvos, Latvijos bei Suomijos jaunimo (18–30 m.) požiūrį apie tautinį kostiumą, jo są-

¹ Jašinskienė, Agnė. Mokslininkai nufotografavo juodąją skylę. *Verslo Žinios*, 2019 04 10. Prieiga internetu: <http://bit.ly/2DKfe72>, žiūrėta 2019 05 03.

² Sagan, Carl. The Shores of the Cosmic Ocean (mokslo populiarinimo laidų ciklas – pirmasis epizodas), 1990. Pirmojo epizodo fragmento prieiga internetu: <http://bit.ly/2J2VIMX>, žiūrėta 2019 05 05.

sajas su nacionaline tapatybe. Straipsnyje glaustai pristatomos tautinio kostiumo sukūrimo prielaidos Lietuvoje, Latvijoje ir Suomijoje. Pagrečiui taip pat bandoma analizuoti, kokios informacijos, susijusios su šia sritimi, trūksta jauniems žmonėms? Ar tautinis kostiumas, respondentų nuomone, svarbus etniškumo simbolis? Tyrimas rodo, kad prasčiausia tautinio kostiumo situacija šiuo metu yra tarp Suomijos jaunimo, o geriausiai tautinio kostiumo puoselėjimo ir dėvėjimo tradiciją išlaikiusi norvegų jaunoji karta. Įdomu, kad respondentai iš Latvijos išreiškė vis didėjančią susidomėjimą tautiniu kostiumu. O lietuvių jaunajai kartai, remiantis tyrimų rezultatais, tautinis kostiumas nėra svarbi tradicija šeimoje, tačiau susidomėjimas auga. Tautinės raiškos ypatybes dabarties kontekste per tautinio kostiumo ar jo atskirų detalių dėvėjimo niuansus atskleidžia Elena Matulionienė. Mokslininkė bando atsakyti į klausimus, iškilusius tiriant Mažosios Lietuvos tautinio kostiumo tekstilinio krepšelio (dar kitaip vadinamo *delmonu*) raidą, kurie susiję su krepšelio gaminimo ir dėvėjimo motyvacija, dekoru charakteristikų pasirinkimu, ornamentikos ir spalvinių derinių simbolika. Atliktų lauko tyrimų analizė atskleidžia etnokultūrinės tapatybės raiškos per tekstilinių krepšelių gaminimą ir dėvėjimą apraiškas. Pavyzdžiui, tekstilinis krepšelis paprastai dėvimas su regioniniu Mažosios Lietuvos tautiniu kostiumu; su asmenine šventine apranga išskirtinių švenčių bei paminėjimų (valstybinių, šeimyninių) metu; su politinių ir visuomeninių organizacijų (skautų) uniformomis. Irmos Šidiškienės straipsnis nuo tautodailės barų mus perkelia prie šiuolaikinės Vilniaus miesto (ir jo apylinkių) kultūros reiškinių. I. Šidiškienės teigimu, analizei pasirinktos dvi tradicinės ir dvi modernios šventės, kurių šventimo formaliais ir neformaliais kanalais įpročiai lyginami tarp sostinės ir jos apylinkių bendradarbių. Tyrimas atskleidė, kad apskritai formalieji ir neformalieji šventimai organizacijose išlaiko tam tikrą balansą: jei organizacijoje švenčiama formaliai įtraukiant ne tik į susirinkimą, bet ir į bendrą vakarą, su šokiais ir vaišėmis (kurios gali būti ir suneštinės, sudėtinės), joje dalyvauja visi norintieji. Na, o kai formaliai nerengiamas bendras vakaras, mažesnėse grupėse neformaliai rengiami atskiri vakarajimai. Miesto kultūros problematiką, kurios centre šį kartą atsidūrė Kaunas, taip pat tyrinėja Karina Račaitytė. Jaunosios tyrėjos straipsnyje mėginama išnagrinėti Kauno miesto demografinius pokyčius, vykusius nuo XX a. vidurio iki XX a. pabaigos, pasitelkus kauniečių naratyvus, statistinius ir istorinius šaltinius. Pagrindinis darbo šaltinis yra lauko tyrimų medžiaga, surinkta 2018 m. Kaune pagal autorės parengtą etnografinį klausimyną. Autorė atkreipia dėmesį į tai, kad tradiciškai statistiniai duomenys yra laikomi objektyvesniais šaltiniais, labiau atitinkančiais „objektyvią realybę“ nei subjektyvumu pasižymintys atminties pasakojimai. Tačiau nepaisant to, šio empirinio tyrimo metu surinkta medžiaga nesiskyrė nuo statistinių duomenų, jiems ne prieštaravo, bet priešingai, juos atskleidė ir pa-

pildė. Dar daugiau – gyventojų pasakojimai faktus apie tyrinėjamą laikotarpį papildė autentiška, įvairialypė, įvairius šio reiškinio (t. y. Kauno miesto kaitos sovietmečiu) aspektus atskleidžiančia bei iliustruojančia informacija.

Keturi straipsniai skirti muzikologijos (etnomuzikologijos) temoms nagrinėti; čia svariai pasidarbavo gausus būrys Ukrainos mokslininkų. Daryna Čiamachud (Дарина Чамахуд) ukrainietiškos ir pasaulio muzikologijos kontekste, remdamasi anksčiau netyrinėta archyvine medžiaga, pirmąkart pateikia informaciją apie vieną populiariausių Jakivo Jacinevičiaus (Яків Яцине́вич, Яков Яциневич) kompozicijų folkloro motyvais – „Susidka“ («Сусідка»). Tyrimo metu buvo surasta ir ištirta daug vertingos bei naujos medžiagos Ukrainos literatūros ir menų centriniame valstybės archyve (Kijevas). Rasta archyvinė medžiaga publikuojama šiame straipsnyje, kad būtų prieinama tyrėjams. Surinkta informacija leidžia artimiau susipažinti su analizuojamo kūrinio istorija, patvirtinančia, kad J. Jacinevičiaus „Susidka“ yra ne vien liaudiškos dainos perdirbinys, o daugiau ar mažiau originalus kompozitoriaus kūrinys. Atlikta analizė taip pat suteikia galimybę rekonstruoti tyrinėjamos kompozicijos sukūrimo kontekstą ir nustatyti jos vietą bendrame XX a. muzikiniame kontekste. Halynos Pšeničkinos (Галина Пшени́чкіна) straipsnyje tyrinėjami trys etnografiniai regionai – Podolės, Naddniproianščinos ir Poltavščinos, esantys šiuolaikinio Čerkasų rajono teritorijoje – pagal tenai užfiksuotas ritualinio folkloro dainų ypatybes. H. Pšeničkinos teigimu, svarbiausias jos atliekamos etnomuzikologinės veiklos tikslas – rengti vietos folklorines ekspedicijas, jų metu fiksuoti ir dokumentuoti visų trijų minėtų dainuojamojo folkloro tradicijų tęstinumą Čerkasų rajono ribose ir, remiantis gautais pirminės medžiagos faktais, atlikti mokslinius tyrimus stiliaus, žanro, ritminės ir melodinės tipologijos aspektais. Liudmila Putiatycka (Людмила Путятіцка) nagrinėja ukrainiečių senųjų religinių monodinio pobūdžio giesmių muzikinių ir poetinių tekstų ypatumus. Tyrėjos nuomone, stačiatikių apeigose iki šiol išlikusių tokių giesmių esmė visų pirma slypi jų poetiniuose tekstuose, dėl to juos dera tirti struktūrinės analizės metodu, apimančiu naujausius metodologinius literatūrologijos ir muzikologijos mokslų pasiekimus. Integruotas tarpdisciplininis monodinės sandaros giesmių tyrimas suteikia mums galimybę geriau suvokti jų liturginio teksto vertę ir atsekti muzikinės raidos dėsninumus. Temuras Jakubovas (Темур Якубов) užbaigia straipsnių sąrašą, skirtą muzikologijos tematikai nagrinėti. Mokslininko iš Ukrainos publikacijoje analizuojama Serhijaus Bortkievičiaus (Сергей Борткевич) sonata pianinui ir violončelei op. 26 – sonatos forma, struktūra bei funkciniai ypatumai. Straipsnyje patikslinama nagrinėjamo muzikinio kūrinio sukūrimo data. Publikacijoje taip pat pateikiama istorinė apžvalga, kurioje matyti, kaip formavosi sonatos žanro invariantas. Galiausiai išsami S. Bortkievičiaus personalinio kūrinio analizė

T. Jakubovui leidžia nustatyti Vakarų Europos ir Rusijos kompozicinių tradicijų įtaką analizuojamam muzikantui.

Dvi publikacijos skirtos kalbotyros problemoms tyrinėti. Raimondos Mikašauskienės straipsnyje analizuojami trumposios šaknies intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai, užfiksuoti XVI–XIX a. žemaičių kilmės autorių darbuose. Pasak autorės, šie veiksmažodžiai klasifikuojami ir aptariami pagal jų šaknies finalės tipą, kuris lemia skirtingus konstrukcinio įvairavimo modelius. Senuosiuose žemaičių raštuose užfiksuotų veiksmažodžių morfologinė struktūra įvairuoja panašiai kaip ir dabartinėse žemaičių patarmėse, tačiau randama ir nemaža skirtumų, todėl senųjų raštų veiksmažodžiai gretinami su dabartinių žemaičių patarmių duomenimis, siekiant nustatyti įvairuojančių formų lokalizaciją, paplitimo ribas ir jų chronologinę bei arealinę distribuciją, struktūros pokyčių tendencijas ir jų motyvus. R. Mikašauskienė taip pat siekia išnagrinėti ir kuo tiksliau pagal surinktus duomenis nustatyti ankstyviausią *na* kamieno vartojimo fazę bei lokalizuoti šio kamieno vartojimo ištakas. Ukrainiečių mokslininkė Christina Diakiv (Христина Дяків) nagrinėja šiuolaikinės lingvistikos nesėkmingo komunikacinio akto problemas. Autorė analizuoja nepavykusius žurnalistų komunikacijos aktus (formatas – vaizdo interviu, kurių metu kalbinami viešumoje gerai žinomi žmonės („YouTube“ garsenybės)) ukrainiečių ir vokiečių kalbų kultūros kontekste. Tai daroma atsižvelgiant į specifinę socialinę sąveiką ir tam tikras kalbines teorijas, apimančias praktiškai visus komunikacinės kalbos struktūrinius lygmenis. Ch. Diakiv atlikta analizė įgalina daryti išvadą, kad už nepavykusį kalbos aktą paprastai yra atsakingas tam tikras lingvistinis pažeidimas, kurį sukėlė žurnalistas, respondentas ar koks nors kitas išorinis veiksnys.

Recenzijų skiltyje prof. hum. m. dr. Gabija Bankauskaitė vertina praėjusiais metais išleistą Aurelijos Mykolaitytės monografiją „Kuršių nerija lietuvių literatūroje: kultūros atminties paradigmos“. **Kronikoje** šįkart vienintelis Žydrūno Vičinsko rašinys apie 2018 m. rudenį viena paskui kitą po Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto skliautu sėkmingai apgintas net tris etnologijos mokslo krypties daktaro disertacijas.

Apibendrindamas, manau, nesuklysiu, kad *Res Humanitariae* 25-asis numeris, kuriame bandoma „nufotografuoti“ žmogaus kultūros vitražus, prisidės prie mikrokosmo, vešančio čia pat, Žemės planetoje, pažinimo.

Res Humanitariae vyr. red. pav.
hum. m. dr. Žydrūnas Vičinskas